

**Rotterdam
Vakmanstad/Skillcity
2007-2009**

Woorden als daden

De samenvatting

Henk Oosterling

Rotterdam, november 2009

Uitgave van Programmabureau Pact op Zuid

STRATEGIE EN TACTIEK	5
STRATEGISCHE VISIE: NETWERKEN EN VAKMANSCHAP	5
TACTISCHE SAMENHANG: PROJECTEN ALS TRAJECTEN	6
OPERATIONELE FOCUS: PROJECTEN ALS TRAJECTEN	9
SCHOOL: FYSIEKE INTEGRITEIT (OBS BLOEMHOF)	11
BUURT: ACTIEF BURGERSCHAP (COALITIES EN CO-PRODUCTIES)	31
MARKT: CULTUREEL ONDERNEMERSCHAP (AFRIKAANDERMARKT: DE MARKT VAN MORGEN)	37
STAD: ECO ³ DUURZAAMHEID OP STADSNIVEAU (DISCOURS EN RESEARCH)	45
REFLECTIE: DENKWERK ACHTER DE VISIE	47

VOORWOORD

In 2006 meldde RVS/Henk Oosterling zich bij het Pact op Zuid met het idee om in een school van Zuid een traject te starten met als doel de sociale competenties en schoolprestaties van leerlingen te verbeteren. In dit idee herkende Pact op Zuid een mogelijke blauwdruk voor een integraal traject, waarbij kinderen gestimuleerd worden hun talenten te ontwikkelen.

Het Pact op Zuid heeft RVS de mogelijkheid gegeven deze nieuwe manier van denken in de praktijk toe te passen. De Bloemhofschool is het startpunt. En wij zijn trots op wat hier gebeurt: ouders die meer betrokken raken bij de school, kinderen die gezonder leven en meer aandacht krijgen voor sport en spel. Wij denken in RVS een nieuwe aanpak te hebben gevonden die ons helpt de kinderen en de personen om hen heen samen sterk te maken. Sterk als persoon, sterk in de wijk en later sterk in de maatschappij.

Uiteraard monitoren we de RVS-aanpak. Het Verweij-Jonker Instituut heeft in 2009 een nulmeting gedaan en we zien uit naar de resultaten van de eerste meting. Uit de reacties aan de partners en de buurt maken we op dat de nieuwe werkwijze aanslaat. De verbindingen in de buurt lijken tot bloei te komen.

Mocht u naar aanleiding van de informatie in deze uitgave willen aansluiten, neem dan vooral contact op met het Pact op Zuid.

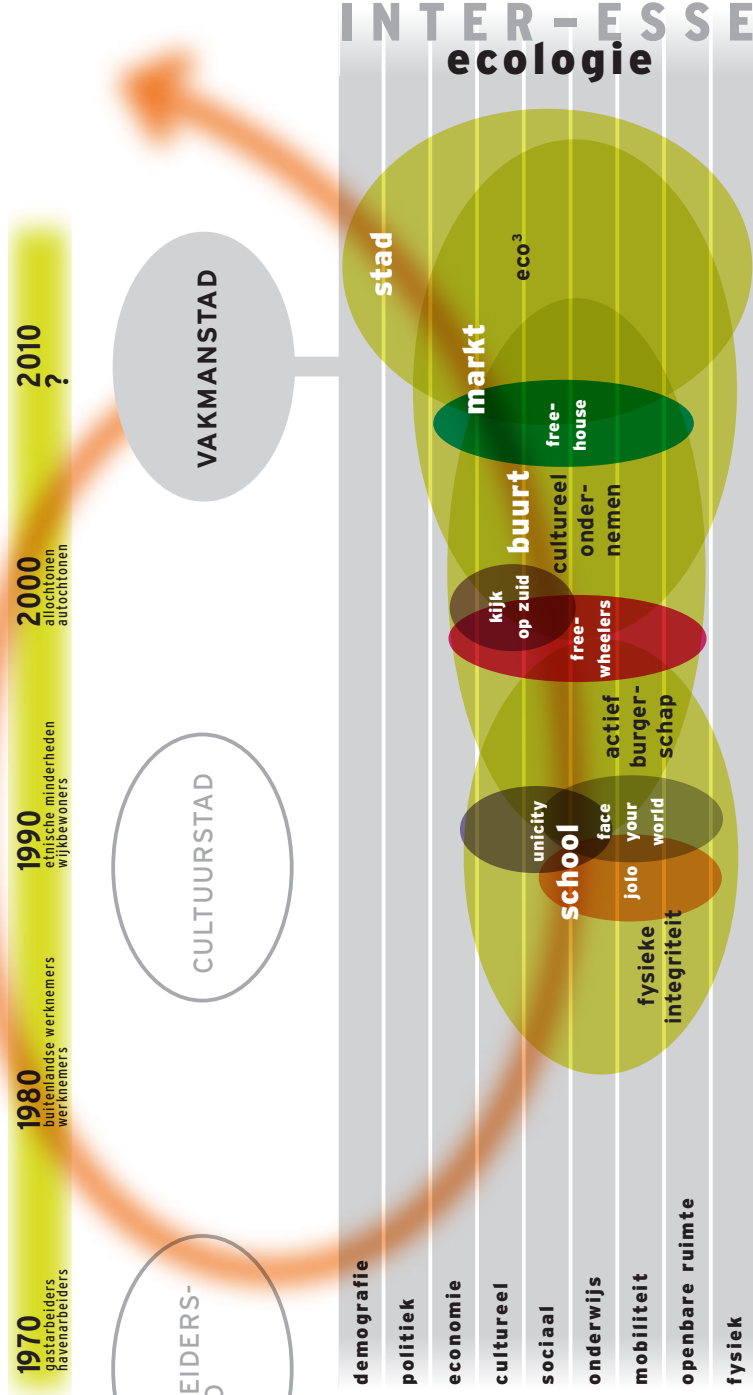
*Namens Pact op Zuid,
Ditty Blom, programmamanager*

Deze publicatie is een samenvatting van mijn boek *Rotterdam Vakmanstad/Skillcity 2007-2009, Woorden als daden* dat in november 2009 verscheen bij Japsam Books. In dit boek vindt u een verdere uitwerking van de thema's die in deze samenvatting kort worden aangestipt. Naast strategie, tactiek en operationele projecten wordt in het boek uitgebreid aandacht besteed aan het gedachtegoed dat aan Rotterdam Vakmanstad/Skillcity ten grondslag ligt. Het accent in deze samenvatting is vooral de operationele focus: de projecten en trajecten die RVS in de afgelopen jaren heeft uitgerold. De samenhang daartussen en de visie erachter worden in de inleiding kort behandeld.

*Henk Oosterling
Rotterdam, november 2009*

van multicultureel overleven naar intercultureel samenleven

STRATEGIE EN TACTIEK

Rotterdam Vakmanstad/Skillcity (RVS) is een integrale visie op de ontwikkeling van de stad Rotterdam. Het is een totaalaanpak, waarin economische, educatieve, sociale en culturele processen aan elkaar worden geknoopt in netwerken. Het overall doel is het versterken en vergroten van de ontplooiingskansen en talenten van Rotterdammers. Vakmanschap of skills staan centraal. In de overgang van werkstad naar cultuurstad die de afgelopen veertig jaar heeft plaatsgevonden, is het vakmanschap vergeten. RVS zet daar opnieuw op in.

Strategische visie: netwerken en vakmanschap

Netwerken, trajecten en knooppunten

Rotterdam als geheel van netwerken en trajecten wordt kapitaalkrachtiger en krijgt meer samenhang als maatschappelijke processen worden herijkt in termen van sociaal en cultureel kapitaal. RVS legt het accent op sociaal-culturele, sociaal-economische en cultuur-economische langetermijninvesteringen. Deze worden in de vorm van educatie- en participatietrajecten uitgerold in de wijken en buurten van Rotterdam Zuid. RVS voert dan ook geen opzichzelfstaande projecten of pilots uit, maar trajecten die op elkaar inhaken en netwerken vormen. De verschillende netwerken vormen met elkaar verknoopte interactievelden. Elk individu vormt een knooppunt in zijn relaties met anderen. Daarbinnen werkt ieders individuele gedrag als een boemerang: het beïnvloedt het netwerk, maar dat netwerk heeft uiteindelijk ook weer effect op het gedrag van het individu. Hoewel ieder individu uniek is, is een individu dus primair een knooppunt in netwerken: gezin, school, straat, buurt, werk, geloof, politiek. Zo'n netwerk kan voor de een levensreddend vangnet betekenen, maar voor de ander een springplank zijn naar grotere sociale mobiliteit.

“Wat tussen mensen gebeurt, is maatgevender dan wat in mensen gebeurt.”

Sociale architectuur

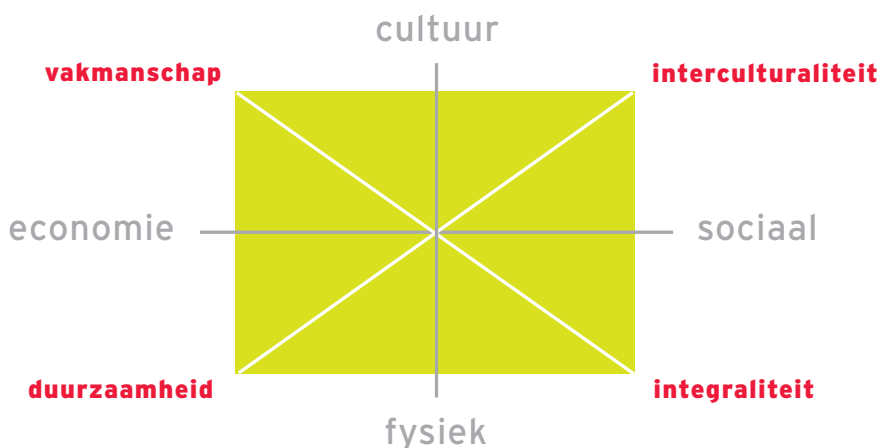
De stad is een groot weefsel van netwerken. Dit grootstedelijke weefsel bestaat uit meer dan alleen maar schering (fysiek en economie) en inslag (sociaal en cultureel). Het is een veelkleurige lappendeken met rafelranden, sleetse plekken en gaten. Om de deken in goede staat te houden, is het noodzakelijk de rafels terug te weven, de gaten te stoppen en losse draden door te knopen. Als we dus over Fysiek spreken gaat het om méér dan alleen huizen, pleinen, accommodaties en tastbare bouwmaterialen. Hoge huizenprijzen kunnen gezinnen ontwrichten (sociaal), slechte pleinen maken sporten onmogelijk (cultureel) en vervuilende mobiliteit bedreigt de fysieke gesteldheid van wijkbewoners. Alleen een integrale visie werpt licht op de verschillende aspecten van de architectuur van de stad. Iedere architectuur is sociaal.

Het bouwen van huizen is tegelijkertijd het bouwen van relaties tussen mensen. Het opbouwen van een stad betekent ook het construeren van zelfbewustzijn en wederzijdse interesse.

De sociale architect is zich bewust van het effect van ingrepen op de sociale samenhang in wijken, buurten en straten. Hij of zij beseft wat een open communicatie, educatie en participatie in de weg staat en levert een bijdrage aan de samenlevingsopbouw. De velden fysiek, economie, sociaal en cultuur staan naar alle kanten toe open zodat spelers op deze schalen succesvol kunnen samenwerken. Deze openheid geeft ieder die dat wil de kans om mee te doen.

VIDI kernbegrippen: Vakmanschap, Interculturaliteit, Duurzaamheid, Integraliteit

Duurzaamheid en integraliteit zijn bestaande ijkpunten van het Rotterdamse beleid. RVS voegt er de kernbegrippen vakmanschap en interculturaliteit aan toe. Deze vier zogenoemde VIDI-kernbegrippen versterken elkaar en maken overlappingsen zichtbaar. RVS neemt zoveel mogelijk kernbegrippen op in haar verbindingstrajecten. Vakmanschap opent een breed spectrum van skills: vakskills natuurlijk, maar ook sportieve, sociale, culturele en mentale skills. Met skills wordt meer aangeduid dan alleen maar de vaardigheden: het gaat ook om het ontwikkelen van het talent en de praktische uitoefening ervan in groepsverband.

Tactische samenhang: interactievelden

Netwerken in kaart brengen

De afstand tussen de strategische stadsanalyse van RVS en het leven in de wijk is groot. Inzichten sluiten niet naadloos aan op het dagelijks doen en laten. Er is een tactische tussenstap nodig om deze afstand te overbruggen. Door netwerken van mensen in kaart te brengen, wordt zichtbaar hoe bewoners,

groepen, organisaties en instellingen met elkaar in contact komen. Mensen zijn onderling altijd verknoopt in fysieke, economische, sociale en culturele domeinen. Zulke verbindingen leveren coalities, co-producties en co-creaties op. Tussen schooljeugd, welzijnswerkers, marktkooplui en ondernemers in de wijk aan de ene kant en bedrijven, wooncorporaties, deelgemeenten en gemeentelijke diensten aan de andere kant. Van de ruimte tussen de domeinen wordt gebruik gemaakt om nieuwe coalities te sluiten en een integrale aanpak te formuleren. Criteria zijn sociale betrokkenheid, culturele diversiteit, creatief ondernemerschap en ecologisch duurzaamheid.

Opschaling

Verbindingen worden steeds verder opgeschaald. RVS onderscheidt vier interactievelden en voert binnen elk van de velden een ontwikkelingstraject uit:

School: Fysieke Integriteit

Fysieke Integriteit richt zich op lichamelijke, sociaal-culturele en cognitieve ontwikkelingskansen voor leerlingen. RVS sluit hierin aan op bestaande gemeentelijke onderwijsprogramma's, maar legt meer nadruk op sociaal-ecologische en cultureel-economische aspecten. Aan het leerplan worden vier vakken toegevoegd: judo, eten/koken, tuinieren/energielessen en filosofie. Ouders, stagiairs, koks en judoleraar werken met de docenten samen. De fysieke faciliteiten – schooltuin, gymzaal en keuken – kunnen ook ten goede komen aan hun ouders en/of andere wijkbewoners.

Buurt: Actief burgerschap

Ontwikkeling van vaardigheden en uitwisseling van sociaal en cultureel kapitaal staan voorop bij het activeren van de buurtbewoners. Jongeren kunnen al vroeg aanhaken. De opschaling verloopt hier via snuffelstages voor scholieren, via ouderparticipatie, via stage-inzet van studenten bij scholen als rolmodellen.

Markt: Cultureel ondernemerschap

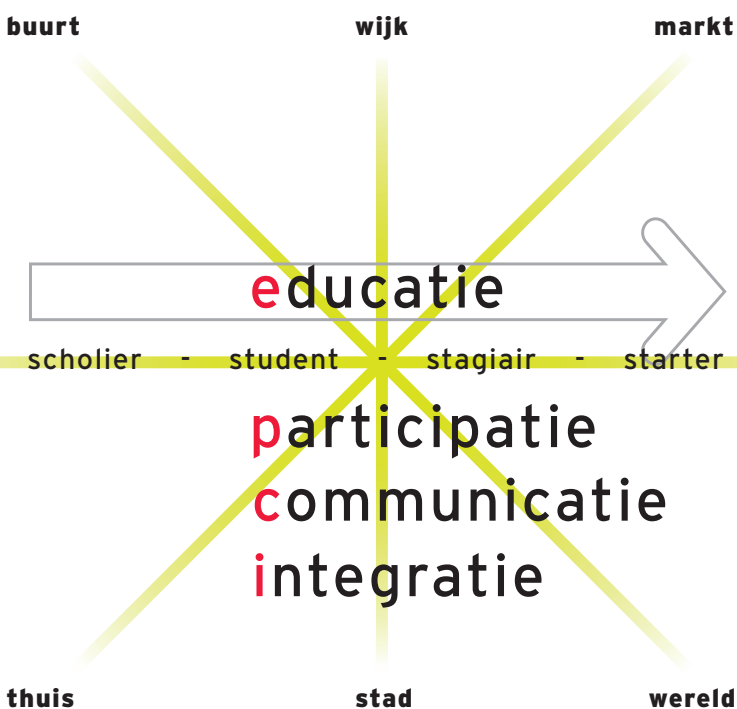
De markt kent verschillende schaalniveaus: van wijkmarkt tot wereldmarkt. Markt gaat ook over banen. De ontwikkeling van scholieren en studenten tot kansrijke starters en creatieve ondernemers vergt vroegtijdige investeringen in schooltrajecten. Vakmanschap is ook hier cruciaal. De buurtmarkt maakt opschaling van activiteiten mogelijk. Fysieke, economische, sociale en culturele ingrepen komen hier samen. De markt is ook de verbinding van de wijk met de stad.

Stad: Eco³ - fysieke, sociale en mentale duurzaamheid

Ecologie loopt als een conceptuele satéprikker dwars door alle schalen heen. Duurzaamheid biedt samenhang en focus. RVS ontwikkelt een integrale manier van denken en doen rondom duurzaamheid: niet alleen fysiek, maar ook sociaal en mentaal. Met debatten, lezingen en seminars presenteert RVS grootstedelijke partijen haar gedachtegoed aan scholieren, ouders, docenten, studenten, ondernemers, beleidsmakers en politici.

F.A.C.E. value: waarde van opschalen, doorknopen en terugploegen

RVS kiest bewust voor de school als eerste interactieveld. De Rotterdamse bevolking verjongt, dus dáár moet het proces beginnen. Verknoping van de school met de buurt ontsluit de kleinste stedelijke schaal. Via wijkondernemers en arbeidsmarkt kan de opschaling voortgaan, van buurt naar stad. Vanuit de stad krijgt het individu vervolgens toegang tot de grootstedelijke regio. Dankzij de integraliteit die RVS voorstaat, kan de micropolitiek van de buurtschool uiteindelijk productief worden op macroniveau: landelijk, Europees, wereldwijd... Waar ligt de grens? Door stagiairs in te zetten van sport-, pedagogiek-, tuinier- en filosofieopleidingen op (v)mbo-, hbo- en universitair niveau wordt tevens het intellectuele kapitaal dat in de universiteitsstad Rotterdam aanwezig is 'teruggeploegd' naar de wijken.

BRON: RVS 2009

OPERATIONELE FOCUS: PROJECTEN ALS TRAJECTEN

SCHOOL: FYSIEKE INTEGRITEIT

(OBS BLOEMHOF)

Het RVS-traject Fysieke Integriteit bestaat uit een netwerk van verschillende met elkaar vervlochten projecten. De vervlechting zorgt ervoor dat groepen en mensen een verbond met elkaar aangaan. Hierdoor ontstaat een duurzame en open netwerkstructuur van waaruit ze met nieuwe ervaringen en milieus in aanraking komen. De Openbare Basisschool (OBS) Bloemhof vormt de kern van dit netwerk. In 2008 had deze school 210 leerlingen van wie meer dan 90% met een allochtone achtergrond. Het is een Brede school met een Verlengd Dag Arrangement (VDA) waardoor sport en cultuur extra gefaciliteerd worden en per week zes extra lessen zijn ingelast. De school heeft twee locaties: hoek Putsebocht/Putselaan en Oleanderstraat in de wijk Bloemhof in Rotterdam Zuid.

Bloemhof (deelgemeente Feijenoord) is een typische Vogelaarwijk. Op alle kenmerken scoort de wijk 20 tot 25% achterstand ten opzichte van de rest van Rotterdam. Bloemhof is een van de vijf meest problematische wijken van het Pact op Zuid-gebied: de wijk scoort iets beter dan Carnisse en iets slechter dan de Afrikaanderwijk. Voor wat betreft de achterstand van kinderen scoort Bloemhof net iets beter dan Afrikaanderwijk.

KERNTEAM

Trajectsupervisie: Henk Oosterling

Schoolcoördinator: Wim Pak

Monitorsupervisie: Nanne Boonstra

Monitorcoördinator: Marvin Pires

OPDRACHTGEVER

Pact op Zuid (Ditty Blom, Sabine Kuiper, Ans Stolk)

PARTNERS

- Rotterdam Vakmanstad/Skillcity-Fysieke Integriteit (Henk Oosterling)
- Jeugd, Onderwijs en Samenleving (Ton Legerstee)
- Dienst Sport & Recreatie (Bert Dusseljee)
- Woningcorporatie Vestia (Hans Moerenhout, Joost Lobée/Estrade)
- Rotterdam Sportsupport (Gert-Jan Lammens, Gwenda den Heeten)

SCHOLEN

- Openbare basisschool Bloemhof (directeur: Wim Pak, adj.directeur: Jannie de Boer)
- Montessorischool De Mare (directeur: Reinder Eggens)
- Openbare basisschool Toermalijn (adj.directeur: Ron van Neck; monitorcoördinator/judodocent: Linda Hagendoorn)
- Openbare basisschool De Catamaran (directeur: Dick van der Aa)
- VMBO Nieuw Zuid (directeur: Roelie Keizer)

ONDERZOEK

- Erasmus Universiteit Rotterdam, Faculteit der Wijsbegeerte (Henk Oosterling)
- Verwey-Jonker Instituut (Nanne Boonstra, Huub Braam, Harrie Jonkman)
- Hogeschool Rotterdam (Anne Emmens, Wouter Pols)

BEGELEIDERS

Koks: Ralph van Meijgaard, Ari Hodgson

Judolerares: Daisy Smit

Budoleraar: Marco Verheij

Ecocoördinator: Bert Dusseljee

Filosofieleraar: Wouter Pols

Documentairemaker: Rob Schröder

Website-Intranet/ICT: Martin van der Leer, Maarten van den Berg (mmrmedia)

STAGIAIR(E)S

HRO 2e jaar pedagogiek: Monica Walhout, Quirine Plaizier, Jörgen de Landmeter, Suzy-Ann den Hartigh

HRO 4e jaar sportmarketing & management: Léon Molendijk

EUR 3e jaar filosofie: Leonie van Wees, Terra Hensema, Izaak Dekker

Fysieke integriteit? – Fysieke integriteit van kinderen betekent dat ze goed in hun vel zitten. Dit wordt afgemeten aan drie condities: fysiek, sociaal-emotioneel en cognitief. Drie jaar lang worden deze condities wetenschappelijk verantwoord getest en vergeleken met een aantal doelen:

Negatief

- **Terugdringen van overgewicht en zwaarlijvigheid**
- **Verminderen van onderling pestgedrag en agressie**
- **Opheffen van sociaal isolement**
- **Transformeren van defensief en negatief zelfbeeld**

Positief

- **Versterken van de totale fysieke conditie**
- **Versterken van zelfvertrouwen en wederkerigheid**
- **Versterken van eco-sociaal zorgbesef**
- **Vergroten van het ambitieniveau en versterken van een positief zelfbeeld**

Vragen bij de beoordeling van fysieke integriteit bij kinderen:

- **Hoe goed zitten de kinderen in hun vel?**
  - o **Hoe en wat eten de kinderen?**
- **Hoe gaan de kinderen om met hun eigen lichaam?**
  - o **Hoe verzorgen ze zichzelf?**
  - o **Kennen ze hun eigen grenzen?**
- **Hoe werkt dit door in de omgang met andere kinderen?**
  - o **Respecteren ze de grenzen van anderen?**
- **Wat is het effect op hun sociaal emotionele en cognitieve ontwikkeling?**
  - o **Hoe waarderen ze hun eigen gedrag?**
  - o **Wat voor zelfbeeld ontwikkelen ze?**

Vier trajectlijnen – Basisschool Bloemhof verankerde de verschillende fysieke, sociale en mentale aspecten in het basisschoolleerplan. Om ze te integreren, rolde RVS vervolgens vier concrete trajectlijnen uit: een judolijn, een kooklijn, een ecolijn en een filosofielijn. De ecolijn intensiveert de aanpak van de judolijn en de kooklijn: onze wegwerpcultuur met zijn bergen afval heeft alles te maken met ontwerpen, werpen, vallen en afvallen. De ecoleraar, de filosofieleraar, de judoleraar en de koks worden ondersteund door stagiairs van sport, pedagogiek, tuinier- en filosofieopleidingen op (v)mbo-, hbo- en universitair niveau. Het mes snijdt daarbij aan twee kanten:

- de stagiairs krijgen zicht op de sociaal-culturele netwerken op school en in de wijk;
- de leerlingen zien de stagiairs als rolmodellen: intellectueel kapitaal wordt 'teruggeploegd' naar de wijken.

De vier trajectlijnen sluiten in de uitvoering zoveel mogelijk aan op bestaande programma's en faciliteiten van onder meer de SKVR en Rotterdam Sport-support, en de gemeentelijke diensten JOS, SenR en de GGD.

	Judolijn	Kooklijn	Ecolijn	Filosofielijn
Inzet	Reguleren agressie	Tegengaan obesitas	Ombuigen wegwerpcultuur	Stroomlijnen denken
	Motorisch evenwicht	Voeding- balans	Ecologisch zorgbesef	Reflexieve ervaring
	Energiebalans	Smaak- ontwikkeling	Cyclische ervaring	Kritische zelfreflectie
Mentaal	Concentratie: afzien	Aandacht: overzien	Voeling: zien	Visie: inzien
Sociaal	Wederzijds respect	Wederzijdse hulp	Vitale solid(ar)iteit	Communicatie
Fysiek	Fysieke sensibiliteit Beproeven	Smaak- sensibiliteit Proeven	Aarding Groene vingers	Gemeen- schapszin (con)tact
Integraal	Herkennen Respectcultuur	Erkennen Zorgcultuur	Beseffen Interdepen- dentie	Doorzien Interesse

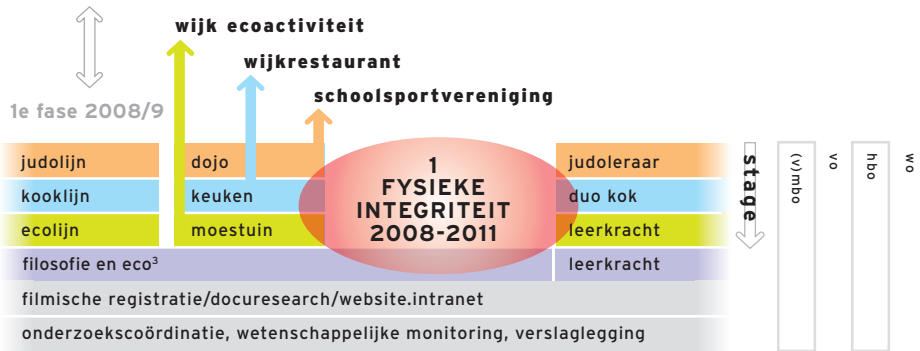
De scholen – Om de resultaten van het traject te kunnen vergelijken en beoordelen, zijn aan de kernschool drie controlescholen verbonden: Montessori-school De Mare (algemene controleschool met overwegend 'witte leerlingen'), OBS Toermalijn en OBS De Catamaran. Op elk van de scholen werden afzonderlijk judo-, kook- of tuinlessen gegeven. Filosofie – als vak dat uiteindelijk de

integraliteit van de drie lijnen waarborgt – wordt uitsluitend op de kernschool gegeven.

Van school naar buurt naar markt naar stad – In 2008/2009 is in OBS Bloemhof gestart met de trajectlijnen. In 2009/2010 wordt naar de buurt opgeschaald. De judolessen worden samen met drie andere sporten op de overige scholen in Bloemhof via de schoolsportvereniging (SSV) opgeschaald en opengesteld voor andere jongeren in de wijk. In 2010/2011 wordt de afstemming tussen de trajectlijnen aangescherpt en wordt bekeken of sommige lijnen economische mogelijkheden hebben die samen met de betrokken partijen kunnen worden uitgewerkt.

2e fase 2009/10: wijk

BRON: RVS 2009

Monitoring en onderzoek – Onderwijsexperimenten en -vernieuwingen moeten zorgvuldig worden gemonitord. Ook RVS/Fysieke Integriteit wil verantwoording afleggen ten aanzien van haar doelstellingen en beoogde effecten. De vier scholen worden dan ook drie jaar lang gevolgd door een wetenschappelijk onderzoeksteam. Bij de start van het traject is een nulmeting uitgevoerd van de fysieke, sociaal-emotionele en cognitieve conditie van de leerlingen op de betrokken scholen. In het tweede jaar (2009) worden de eerste resultaten van deze drie onderzoekslijnen zichtbaar gemaakt en wordt de externe profilering in de wijk gemeten (meting 1). In het derde jaar (2010) worden de drie onderzoekslijnen doorgemeten, de resultaten op een rijtje gezet en conclusies getrokken (meting 2). Ook worden de doorwerkingen van de interventies op school op de andere interactievelden – buurt en markt – in kaart gebracht.

Het longitudinale onderzoek (waarbij op steeds dezelfde manier herhaaldelijk metingen plaatsvinden om de ontwikkeling in kaart te brengen) richt zich op de leerlingen, ouders en docenten. Het procesonderzoek betreft wijkpartners, uitvoerders en begeleiders van de vier trajectlijnen en docenten bij het onderzoek. Daarin is groep 6 cruciaal. Na drie jaar leggen de leerlingen van deze groep immers de citotoets af. Dan kunnen de resultaten van hun cognitieve

ontwikkeling worden vergeleken met de resultaten van de sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling. Sommige leerlingen worden als casus intensiever geobserveerd. Het Verwey-Jonker Instituut beschrijft het proces en meet de resultaten in samenwerking met de GGD, de EUR en een aantal academische onderzoekers. Het eerste onderzoeksrapport van het Verwey-Jonker Instituut is in november 2009 gepubliceerd.

Judolijn - de intentie

de weg naar overgewicht via evenwicht naar overwicht

Judo draait al heel lang mee in de Nederlandse cultuur. De pedagogiek en didactiek is inmiddels zover uitgewerkt dat er voor iedere leeftijdsfase een specifieke aanpak is. Rotterdamse wereldtoppers als Deborah Gravenstijn en Elisabeth Willeboordse spreken tot de verbeelding van kinderen. Judo is vooral een relationele sport. Vallen leer je alleen als je je partner vertrouwt. Je tegenstander is in het grootste deel van het gevecht vooral je partner. Daarop ligt in de judolijn het accent. Sportief vechten, hoe intens ook, is een gedisciplineerde aangelegenheid waarbij respect en zelfdiscipline doorslaggevend zijn. Als krijgskunst eist judo – de zachte (ju) weg (do) – strikte navolging van regels zodat er geen ongelukken gebeuren. Kinderen begrijpen dat: je beschermt dat waarvoor je respect hebt. Buigen is inherent aan judo: om te kunnen werpen, buig je mee met je tegenstander, maar je buigt ook voor hem als je begint en eindigt. Net als voor je leraar en de mat. Japanse krijgskunsten kunnen op iets te energieke kinderen een zeer weldadige uitwerking hebben. De toename van zelfdiscipline, concentratie en doorzettingsvermogen komen de schoolprestaties ten goede. Het fysiek-competitieve aspect versterkt op positieve wijze de mentale, sociale en fysieke conditie van kinderen en jongeren. Door judo als vast onderdeel in het curriculum op te nemen – en dus kinderen minstens één uur in de week te laten judoën – worden met elkaar samenhangende skills gevormd:

– **sportskills:** Evenwichtsgevoel en fysieke coördinatie komen meer in balans, waardoor het kind beter in zijn centrum komt te staan. Ongecontroleerde agressieve reacties worden in de les besproken en beheersbaar gemaakt door de techniek binnen het spel van het judo.

– **sociale skills:** Speels en nagenoeg onmerkbaar worden kinderen ontvankelijk voor elkaars fysieke presentie. De vereiste discipline werkt op den duur een respectcultuur in de hand die heel organisch wordt opgebouwd. Kinderen leren elkaar anders kennen en worden op veel punten toegeeflijker.

– **culturele skills:** Door het judo leren kinderen ook iets van een andere cultuur. Dit inzicht in interculturele uitwisseling kan worden doorvertaald naar de Rotterdamse situatie waarin vele culturen met elkaar samenleven.

– **mentale skills:** de concentratie die is vereist voor het aanleren van technieken, de competitieve inzet bij wedstrijden en het door de regels afgedwongen luisteren en kijken naar wat wordt gezegd en voorgedaan, kunnen de leerprestaties aanzienlijk verhogen als deze mentale skills systematisch in de lessen worden uitgewerkt.

Judolijn - de praktijk

In september werd de judodocente aangesteld. Ze is Nederlands kampioen Juno-kata. In de judozaal die werd ingericht in een ruimte van het Stekgebouw (naast de Putsebocht, vlakbij de school) konden de lessen vrijwel direct beginnen. De zaal kwam plots vrij door de verhuizing van de Jeugdzorgorganisatie STEK.

Problemen? – Bij het opzetten van de judolijn zijn vele mogelijke problemen de revue gepasseerd:

- Hoe te reageren op moslimmeiden uit de hogere groepen die het fysieke contact niet accepteren? In het begin werden inderdaad wel scheve gezichten getrokken en weigerden sommige meiden aan de slag te gaan. Maar dankzij het zeer consequente optreden van de judodocente en het strikte toezicht op correcte techniek loste dit probleem zich vanzelf op. Een paar moslima houden hun hoofddoek op.
- Gaan de judopakken mee naar huis of gaat de school ze verzorgen? Het past in de educatieve aanpak om leerlingen zelf verantwoordelijk te maken voor hun spullen. De leerlingen krijgen de pakken dus mee naar huis, maar moeten dit als klas eerst verdienen door zich rustig en beheerst te gedragen. De ouders betalen tien euro statiegeld.

Uit in mei 2008 gehouden gesprekken met ouders bleek dat zij de judolessen zeer op prijs stellen. Voor duidelijke conclusies is het dan nog te vroeg, maar het lijkt erop dat de lessen het gedrag van moeilijkere leerlingen positief beïnvloeden. De leerlingen zijn gefocust en kunnen, door hen op hun verantwoordelijkheid als judoka te wijzen, worden aangesproken op hun gedrag.

Respect! – Je beschermt dat waarvoor je respect hebt en dat laat je zien door te groeten. Een mens groeten is nog te begrijpen, maar voor een mat groeten is meer uitleg nodig. Nadat de judojuf samen met de stagiaire van Hogeschool Rotterdam een serie heftige worpen op de mat had uitgevoerd en zij de leerlingen voorstelde om dat ook naast de mat te doen, begrepen de kinderen onmiddellijk dat de mat ze beschermt. En dat geldt ook voor de leraar die de regels handhaaft om ongelukken te voorkomen en voor je judopartner die je helpt. Het groeten wordt nu logisch en na enkele weken heeft niemand er meer moeite mee te buigen bij het binnenkomen en verlaten van de dojo.

De beloning: kampioenen op Zuid – In januari 2009 zijn de eerste examens voor een gekleurde slip afgenomen. De examens waren bedoeld om te motiveren maar er werd wel al onderscheid gemaakt in de kleur van de slip. Hierdoor ervoeren de leerlingen dat meer concentratie en inspanning wordt beloond.

Op 6 juni 2009 deden door de judodocent geselecteerde leerlingen vanaf groep 6 mee aan de 29e Vestia judokampioenschappen. In totaal deden 100 kinderen mee van judoverenigingen en judoscholen. Onze leerlingen staken schril af met hun slippen. De kinderen waren ingedeeld in afzonderlijke gewichtsklassen,

woorden als daden
samenvatting

jongens en meiden apart. Van de 31 geselecteerde leerlingen kwamen er 21 opdagen. Ouders, vooral vaders dit keer, hadden zich aangemeld als begeleider. Na het gebruikelijke ongemakkelijk om zich heen kijken en hulp zoeken bij de judojuf snapten de leerlingen dat ze zich goed moesten concentreren. De oogst loog er niet om: 4 gouden, 4 zilveren en 2 bronzen plakken. Op 25 juni gingen ze naar de stadskampioenschappen in Ahoy. In pools van 14 kinderen wonnen de leerlingen 4 zilveren medailles.

Judolijn - opschalen van school naar buurt

In de loop van het schooljaar 2008/2009 was al begonnen met de opschaling van school naar buurt. Een 4ejaars student sportmanagement van Hogeschool Rotterdam onderzocht de mogelijkheden in Bloemhof. Eind 2008 bleek dat Rotterdam Sportsupport samen met de deelgemeente, Pact op Zuid en de scholen in Bloemhof bezig was met de Schoolsportvereniging (SSV) Bloemhof: een sportvereniging voor alle scholen en mogelijk ook voor ouders en andere jongeren uit de wijk. Door aan te sluiten bij het SSV-overleg en nauw samen te werken met zowel Sportsupport als kernschool De Sleutel kon de SSV al op 21 april 2009 van start gaan. De SVV biedt voetbal, hockey, turnen en judo.

Kooklijn - de intentie

goed voeden en opvoeden

Een op de vier Rotterdamse kinderen neigt naar ziekmakende zwaarlijvigheid. Oorzaak hiervan is onder meer een ongezonde leefstijl, die wordt beïnvloed door etnisch-culturele en sociaal-economische factoren. Veel kinderen ontbijten nauwelijks voordat ze naar school komen. Evenwichtige voeding is pas sinds kort een aandachtspunt. Op een school met een gezonde eetcultuur worden kinderen zich bewust van wat en waarom zij eten. Dit bewustzijn ontstaat vooral door educatie, participatie en communicatie met leerkrachten, leerlingen en ouders. Het moet de kinderen boeien om over eten na te denken door er zelf mee bezig te zijn en er over te praten. De kooklijn streeft naar zo'n proactieve eetcultuur op school. Vier keer per week eten de kinderen tussen de middag met elkaar in een aan de school verbonden keuken een maaltijd die ze zelf gedeeltelijk klaarmaken. De kooklijn heeft ook sociale en culturele componenten. Door in groepen te eten en bij toerbeurt per groep taken uit te voeren, wordt het zorggedrag en de wederzijdse ondersteuning van leerlingen versterkt. Zij erkennen hun onderlinge afhankelijkheid. Net als judo vergt koken uiterst strikte regels: het leren omgaan met gevaar is cruciaal. Voor toezicht en ondersteuning zorgen de overblijfmoeders samen met hbo-stagiairs. Stagiairs van het vmbo bieden vaktechnische ondersteuning, terwijl hbo-stagiairs pedagogiek flankerende activiteiten rond het eten ontwikkelen. Lessen en experimenten zorgen voor een belangrijke verbetering van het gevoel voor smaak van de kinderen. Prijsvragen en opdrachten versterken deze processen educatief en competitief. Door culinair te spelen met gerechten van verschillende culturen kan ook hier, net als bij judo, een interculturele slag worden gemaakt. De nieuw verworven skills versterken de effecten van de sportskills.

– **kookskills:** Vanuit een zorgvuldige opbouw van activiteiten worden de kinderen geleidelijk ingeschakeld bij het voorbereidingsproces. Ze leren de basis van het klaarmaken van eten. Zelf inkopen doen voor de maaltijd biedt aangrijpingspunten voor andere vakken.

– **sociale skills:** Bij toerbeurt zorgen de kinderen, samen met stagiairs en moeders, voor het serveren en opdienen van de maaltijd. Het gaat daarbij om zorgbesef en wederzijdse ondersteuning, om hulp voor jongere leerlingen en om het krijgen en nemen van verantwoordelijkheid door oudere leerlingen. Voor moeders kan de hulp bij het koken een aanzet zijn tot verdere participatie op school.

– **culturele skills:** 'Afwijkende' eetgewoonten worden normaal als de maaltijden eerst worden afgebroken naar de ingrediënten, de smaken en de geuren en dan weer worden opgebouwd. Het uitproberen van basale smaken en geuren verheldert wat culturen ongemerkt bindt: combineren. Halal voedsel, biologisch producten en vegetarisch eten komen – in culturele zin en nooit in morele zin – aan de orde. Er wordt direct duidelijk getoond dat het voedsel halal is. Het verzorgen van de jaarlijkse iftarmaaltijd aan het eind van de ramadan is daarvoor een uitstekende gelegenheid.

– **mentale skills:** Proeven en ruiken wat je eet, kan alleen met aandacht. Dit kwaliteitsbesef is de basis van vakmanschap. De aandacht die aan de voorbereidingen moet worden besteed, leert kinderen systematisch denken. Ze leren vooruit plannen en krijgen overzicht. Samen met de sportconcentratie kan deze zeer diverse maar subtiele aandacht in de klas de leerprestaties versterken.

Kooklijn - de praktijk

De start van de kooklijn was meteen ook de eerste grote uitdaging: het organiseren van de iftarmaaltijd op 25 september 2008. Naast het gebouw werd een door Vestia gesubsidieerde grote tent opgebouwd met lange rijen tafels en banken. Alle stagiairs, docenten, coördinatoren en moeders werden ingeschakeld om de enorme hoeveelheden groenten voor te snijden en, na afloop, de berg afwas weg te werken. Het werd een groot succes waaraan zo'n tweehonderd mensen meededen: leerlingen, ouders, leerkrachten, stagiairs, notabelen, beleidsmakers en politici. Tijdens het eten werden de judofilmpjes bekeken en niemand vond het bezwaarlijk om zelf gefilmd te worden. De organisatie van de iftarmaaltijd leverde veel logistieke inzichten op en zorgde voor goodwill bij alle betrokkenen.

Van ruimte naar keukenrestaurant – In september 2008 zijn koks aangesteld en in oktober kwam een voorlopige ruimte vrij op de tweede verdieping van het Stekgebouw. De ruimte is geschikt om te worden ingericht als keukenrestaurant en de tuin naast het schoolgebouw kan worden gebruikt voor het verbouwen van groente. Zodra de keuken klaar is, zullen twee grote bedrijven uit de omgeving producten leveren om de Kooklijn heel direct te ondersteunen. De contacten met de sponsors Meneba en Pepsico zijn gelegd en er zijn nieuwe contacten verkend met organisaties die zich bezighouden met de teelt en verkoop van biologisch voedsel. In drie maanden tijd was de deal

rond en kon de keuken worden gebouwd. De keuken is in september 2009 opgeleverd.

Geld voor eten – Eten kost geld, daar moet dus voor worden gezorgd. Twee keer per jaar, in september en mei wanneer de tuinen hun cyclus respectievelijk eindigen en beginnen, worden in de tuin van het keukenrestaurant 'diners pensants' of denkdiners georganiseerd. Bedrijven kunnen een tafel voor vijf personen reserveren en krijgen voor het bedrag dat ze betalen een vijfgangenmenu voorgeschoteld plus een presentatie van het hele project met een documentaire en een lezing. Ze maken meteen ook kennis met de judokampioenen en met de debatkampioenen van de Oleanderlocatie die tweede werden bij de debatwedstrijd over literatuur van Bibliotheek Rotterdam.

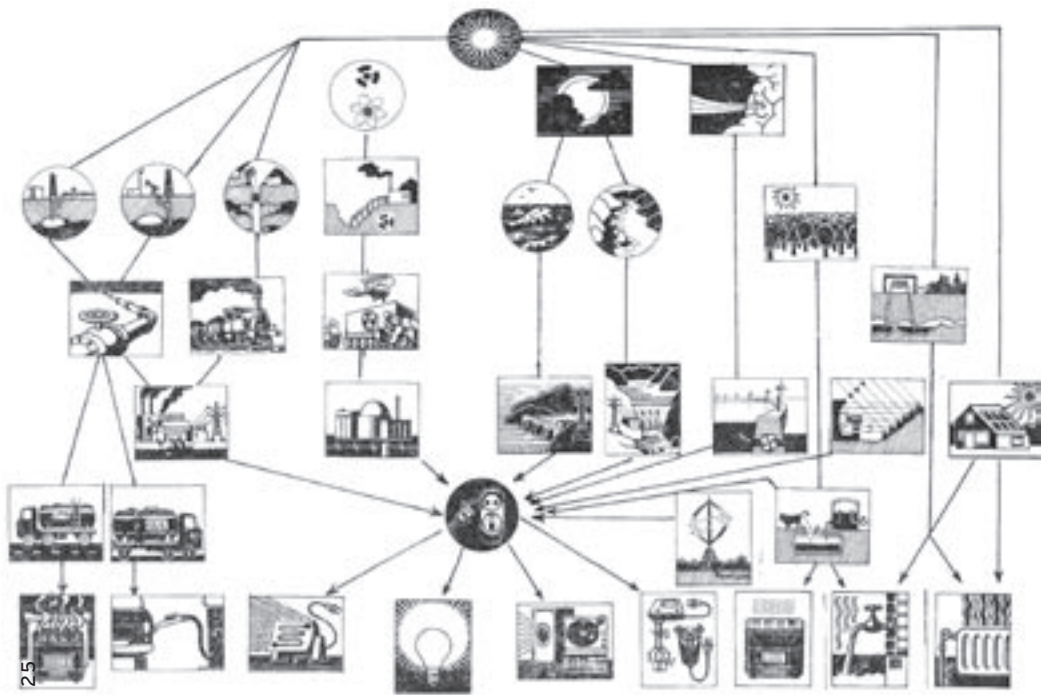
Wennen aan smaken – Vanaf het begin, voordat de keuken werd opgeleverd, verzorgden de koks, samen met vier moeders en incidentele ondersteuning van stagiairs van het Albeda College, vier dagen per week een driegangenmaaltijd voor de groepen. Om de kinderen geleidelijk te laten wennen aan nieuwe smaken bereidden de koks gerechten met een uitgebalanceerde samenstelling en zowel zoete smaken als zure, zoute en bittere. De jongere groepen blijken veel ontvankelijker voor de smaken dan de oudere kinderen. De moeders serveerden en wisten af. Omdat de ruimte vrij klein is, konden in het eerste jaar per dag slechts een of twee groepen komen eten. De jongste groepen van de Oleanderlocatie kregen de maaltijd in een lokaal op hun eigen locatie. Vanaf september 2009 verzorgen de koks vier keer per week een maaltijd voor 250 kinderen op twee locaties.

Problemen? –

- De enorme organisatie gaat gepaard met logistieke problemen.
  - De leerlingen zijn tijdens het eten rumoerig, het is een enorme heksenketel. De moeders werken weliswaar onverstoord door, maar zij hebben niet het gezag of de wil om in te grijpen.
  - De docenten offeren bereidwillig hun vrije lunchuur op maar zijn doorgaans niet van plan de orde zo strikt te handhaven als ze in de klas doen. Daarmee komt het vaak op de koks aan, die echter letterlijk hun handen vol hebben.
- Vanaf september 2009 eten leerlingen aan tafels met tafelhoofden uit de hogere klassen. De lessen zijn getrokken en na 2 maanden loopt het eten soepel en kunnen docenten van hun hele lunchuur genieten.

Kooklijn - opschalen van school naar buurt

Kan de keuken ook een rol vervullen bij het vergroten van het sociaal en cultureel kapitaal van de buurt? Met Hogeschool Rotterdam gaat RVS bekijken of studenten van het Instituut voor Commercieel Management van de HES kunnen worden ingezet voor een onderzoek naar mogelijkheden om de keuken ook in te zetten als buurtrestaurant. Hierdoor ontstaat via de buurt aansluiting op de markt. Moeders en andere betrokkenen kunnen een rol spelen in het buurtrestaurant.

Tijdens de oplevering van de Markt van Morgen op 6 en 7 juni 2009 – een ander project van RVS op Marktniveau (zie p. 37) – verzorgden in koken geïnteresseerde leerlingen en moeders een kraam met eten. De leerlingen hielpen mee met het maken en het verkopen van de gerechten: een eerste stap naar de buurt was gezet.

Ecolijn - de intentie

wel energie, geen afval

Naast vakmanschap en interculturaliteit komen in deze lijn ook duurzaamheid en integraliteit in beeld. De onderlinge doorwerkingen van de basale VID1 kernbegrippen – vakmanschap, interculturaliteit, duurzaamheid, integraliteit – krijgen hiermee gestalte. In de ecolijn worden het tactisch denken uit de judolijn en het procesmatig denken uit de kooklijn verder uitgebouwd. Voor de meeste kinderen is de schooltuin een eerste kennismaking met het verbouwen en cultiveren van voedsel. De meeste kinderen hebben geen flauw benul waar hun voedsel vandaan komt. De kip komt uit de super, net als de melk. De ecolijn zet in op het aankweken van positieve onderlinge afhankelijkheid. De interesse in smaken en geuren, het zorgbesef tijdens het eten in de kooklijn en het fysieke aspect van de judolijn worden hierin door letterlijke aarding met elkaar verbonden.

Concreet draait het om het verbouwen en cultiveren van voedsel en het onderhouden van tuinen. In een bredere context gaat het om relaties tussen mensen en dieren, planten en lucht en uiteindelijk om de atmosfeer waarin de mens met alle andere wezens moet samenleven. In dit ecosysteem werkt alles op elkaar in. Deze cyclische processen vormen de horizon waartegen de thematiek van de ecolijn zich aftekent. Het besef van vitale soliditeit van en solidariteit met elkaar vormt de inzet van deze trajectlijn. Sociale relaties en netwerken zijn ook ecosystemen.

Een van de fysieke basisvoorwaarden voor de ontwikkeling van eco-sociaal besef is het onderhouden van de schooltuin. Daarin planten kinderen hun voedsel, zien ze het groeien, onderhouden en oogsten ze het. Hoe dichter de tuinen bij school liggen – liefst in de wijk en naast de school – hoe meer impact op de wijk het werk heeft dat de leerlingen in de tuin doen. Door aansluiting op programma's als Natuur en Milieu Educatie (NME) kan het voedseltraject (van-de-grond-via-de-mond-tot-de-kont: er bestaat geen afval meer) inzichtelijk worden gemaakt.

In energielessen wordt de verbinding gelegd met de trajectlijnen judo en koken. De negatieve lijn van te weinig lichamelijke inspanning, te veel eten, weggooiën van voedsel, vervuilend vervoer wordt omgebogen tot een positieve cirkel. De ecolijn met zijn energie-, milieu- en technieklessen versterkt op den duur een drievoudig ecologiebesef: fysiek, sociaal en mentaal. Deze Eco³ gedachte is de basis van Fysieke Integriteit. Leerlingen gaan zichzelf ervaren als knooppunt in een netwerk. In laatste instantie draait hier alles om het inzicht dat iedereen onderdeel is van een dynamisch relationeel netwerk dat niet ophoudt bij de poort van de school.

– *tuinierskills*: Met de uitdrukking 'groene vingers' wordt een kwalitatieve omgang met planten aangegeven. Verbouwen en cultiveren versterken het zorgbesef in de kooklijn en het wederzijds respect in de judolijn. Hier komt vakmanschap om de hoek kijken. Naast de technische skills gaat het ook om aandacht voor levende processen die zich cyclisch herhalen. De meestomvat-
tende cycli zijn seizoenen, de kleinste zijn dag en nacht. In cyclische processen is alles met elkaar verbonden door feedbackloops. Dat observeren verscherpt de aandacht. Kijken wordt waarnemen en uiteindelijk zien.

– *sociale skills*: Wat je verbouwt, kun je niet allemaal alleen in een keer op-
eten. Op indirecte wijze wordt zo duidelijk dat samenwerking noodzakelijk is. Door stagiairs van (v)mbo- en hbo-opleidingen erbij te betrekken en ouders te laten meehelpen, wordt onderlinge ondersteuning versterkt.

– *culturele skills*: Cultuur betekent uiteindelijk niet veel meer dan verbouwen (Latijn: colere = verbouwen). De aandacht en zorg voor het bereiden van voed-
sel is ook van toepassing op het verbouwen van groenten en fruit. De invloed van het weer, de functie van kassen, het eten van seizoensgroenten, voedsel uit andere culturen, het kunnen allemaal aanleidingen zijn om de interculturele dimensie van het dagelijkse leven ter sprake te brengen.

– *mentale skills*: Concentratie en aandacht worden fysiek door voeling of aarding. Grijpen wordt begrijpen, voelen wordt aanvoelen en invoelen. Alles draait om op ervaring en inzicht gestoelde verbondenheid. In die zin is voeling een doortastend zien, een tastend doorzien. Ten slotte wordt dit sociaal-ecolo-
gische inzicht door reflectie tussen de oren van de leerlingen geplant: in deze mentale slag wordt duurzame interesse geplant.

Ecolijn - de praktijk

De uitvoering van de ecolijn is voor een groot deel afhankelijk van de tuinen, maar die waren in september 2009 nog niet aangelegd. De bestaande tuin gaat in oktober, zoals elk jaar, ter ziele. Daarom bleef de ecolijn tot nu toe beperkt tot een Energieproject. Volgend jaar moeten de tuinen een volwaardige rol spelen in het onderwijs. De expertise en het enthousiasme van de stagiairs is van groot belang voor het succes. De organisatie van het vak ecologie wordt opgetuigd rond vier pijlers: ecologische basisvorming, ecolab, ecotechniek en ten slotte, in samenhang met de filosofielijn, ecosofie: inzicht in de relationele inbedding van ieders leven.

Energieproject – In maart en april 2009 werd op beide locaties van de OBS Bloemhof het Wanita-energieproject uitgevoerd. Bij dit project waren naast de vakdocenten techniek ook de docenten van de kunstzinnige vakken betrokken. Leerlingen van groep 5 t/m 8 maakten in het Stekgebouw proefopstellingen van energieomzettingen van beweging naar licht en van stoom naar stroom en gingen daarmee vervolgens twee weken aan de slag.

Op het internet verzamelden de leerlingen informatie rond het thema 'zon'. Zo werden in een periode van zes weken vijf thema's behandeld. Op beide scholen zijn overzichtelijke schema's geplaatst, die alle energiebronnen, transportvor-
men en verbruiksmethoden in hun onderlinge samenhang duidelijk maken.

Problemen – De natuur kent zijn eigen ritme en het weer is gelukkig niet voorspelbaar. Als het om de aanleg en cultivering van tuinen gaat, roept dat echter wel technische en logistieke problemen op. Daarbij spelen financiën ook een rol. Al deze aspecten hebben de uitrol aanzienlijk vertraagd. Naast de educatieve tuin op de Putsebocht zijn de eerste aanzetten voor de nieuwe tuinen gegeven, maar ze konden niet in het eerste jaar worden gerealiseerd. Ook roostertechnisch levert de aanpak allerlei logistieke problemen op.

Ecolijn - opschalen van school naar buurt

Komend schooljaar worden de ouders van de leerlingen betrokken bij het Ecoproject. Energiebedrijven wordt gevraagd een proefopstelling van zonnepanelen of een windturbine te plaatsen in de tuin naast de OBS Bloemhof. Vanuit de ecolijn worden twee tuinen rond het Oleanderplein, een tuin aan de STEKkeuken en een vergrote schooltuin voor productie aangelegd. De wijk-tuinen worden tevens ingericht als buurtbarbecueplaats of als educatieve kindertuin.

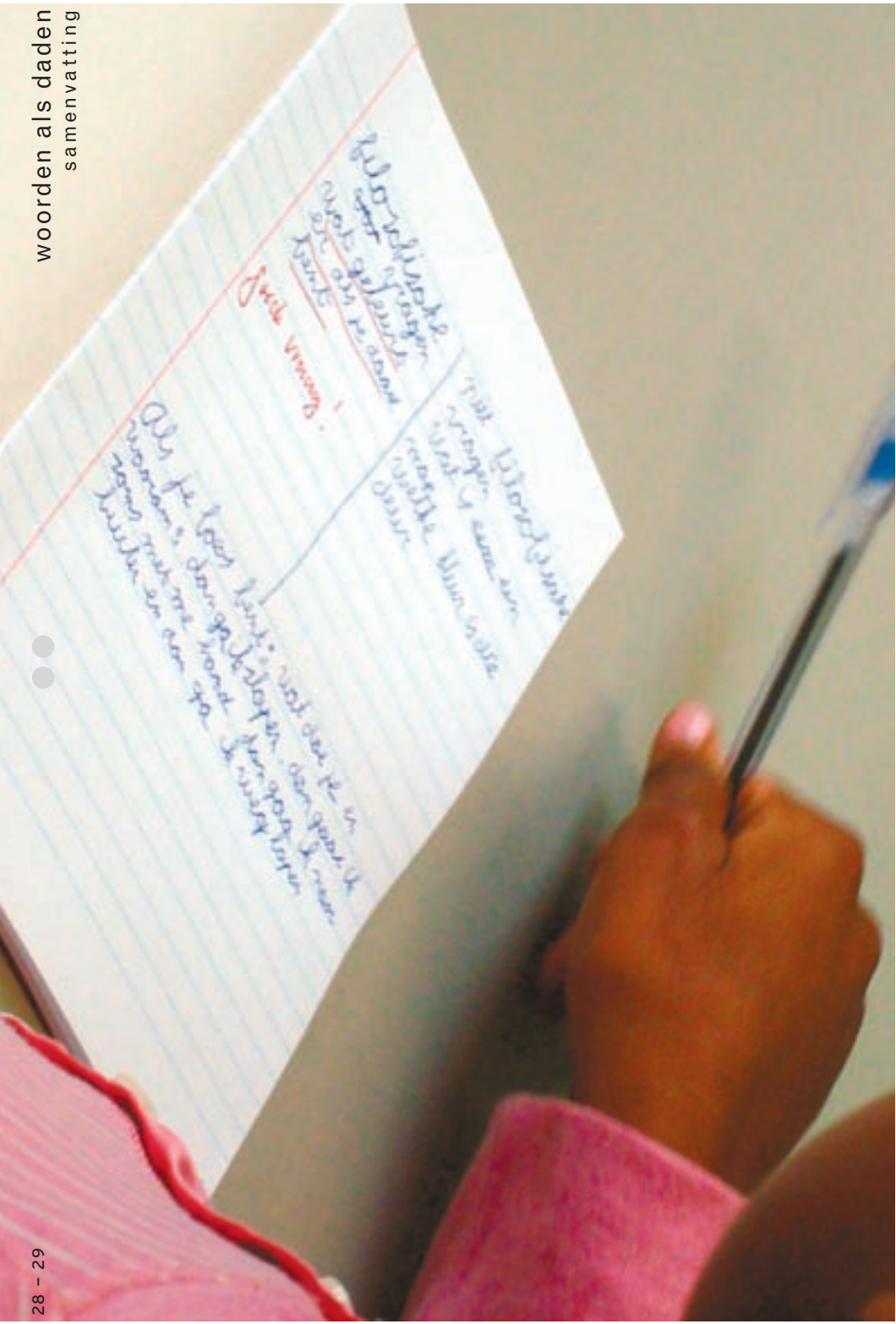
Filosofielijn - de intentie

van filosofie naar ecosofie

De drie eerste lijnen bieden dus concrete mogelijkheden voor het versterken van de fysieke integriteit van leerlingen. De kinderen spannen zich samen fysiek in, gaan om met keukengereedschap, maken samen eten klaar en wroeten in de aarde. Ze leren rekening houden met de kracht van anderen om samen letterlijk staande te blijven, en krijgen zicht op het weer om eten te laten groeien en energie op te wekken. Ze ervaren hun onderlinge afhankelijkheid vanuit hun individuele kracht.

Filosoferen doe je samen. Waar je filosofie ook situeert, er wordt altijd gepraat. Het is een relationeel spel dat zich naar binnen vouwt: reflectie. Dan wordt het een gesprek met iets in onszelf. Goed formulerend en argumenterend leren leerlingen elkaar beter te begrijpen. Ze leren zich in te leven in de positie van de ander zodat ze diens argumenten kunnen weerleggen. Ontvankelijkheid voor en interesse in de positie van de ander is een wezenlijk onderdeel van het oordeelsvermogen. In de filosofielijn wordt daarom altijd zo geoponeerd dat het individuele gezichtspunt in een relationeel perspectief komt te staan. Interesse is cruciaal. Het gaat in de filosofielijn niet om een belangeloze houding: het gaat erom dat het belang niet egomaan of egocentrisch wordt, maar gemeenschappelijk.

Communicatie is hier, net als in het judo, door regels geleid en competitief. Leerlingen maken contact door tegen te spreken. In de filosofielijn worden fysiek, sociaal en mentaal reflexief: het brengt leerlingen in contact met zichzelf en leidt tot een reflexief zelfinzicht. De fysieke strijd voltrekt zich nu op mentaal niveau. Leerlingen leren naar zichzelf kijken en horen zichzelf spreken. Wat doorgaans passief gebeurt, wordt nu actief: kijken wordt zien, horen wordt luisteren. Via zelfreflectie en visie veranderen overzien en (door)zien in inzien. Reflectie vanuit de drie ecologische dimensies – fysiek, sociaal en mentaal – maakt dat filosofie uiteindelijk ecosofie wordt.

– *mentale skills*: De skills die hier worden ontwikkeld zijn van mentale aard, maar in de argumentatieve strijd komen ook andere dimensies tot hun recht: het leren luisteren naar anderen is sociaal, de woordenstrijd maakt sterke, fysieke affecten los die beheerst moeten worden. Spreken voor een groep vergt een specifieke gemoedstoestand en verstandhouding om in zo'n krachtenveld staande te blijven. Zo komen individuele leerlingen al reflecterend, als knooppunt in een relationele structuur, tot hun recht.

Filosofielijn – de praktijk

In het schooljaar 2008/2009 verzorgde een HRO-docent, samen met drie stagiairs van de faculteit Wijsbegeerte, de filosofielijn. In het eerste half jaar waren de groepen 6,7 en 8 op de Oleanderlocatie aan de beurt, in het tweede half jaar kregen ook de groepen op de locatie Putsebocht filosofielessen. Deze lessen werden gegeven door de stagiairs. Terwijl een van hen les gaf, observeerden de anderen de leerlingen en maakten ze aantekeningen. In het schooljaar 2009/2010 geven twee van de stagiairs structureel les. Afhankelijk van de ontwikkelingen van de ecolijn – tuinen en projecten – zal dan in de filosofielessen een accentverschuiving plaatsvinden naar onderwerpen en werkvormen die de relationele inbedding van denken en doen, van woorden als daden behandelen. Ook aspecten van de twee andere lijnen – judolijn en kooklijn – komen aan de orde: zo wordt filosofie ecosofie.

Woorden zijn daden – Taalvaardigheid is een van de grootste struikelblokken op scholen zoals de OBS Bloemhof. Taal is het gereedschap bij het filosoferen. De ervaringen die met taal worden uitgedrukt, worden ook weer door taal bewerkt en getransformeerd. Leerlingen worden in de lessen niet aangesproken op wat ze zijn maar op wat ze zeggen en hoe ze dat doen. Daar zijn woorden (taal)daden. Taal zelf wordt een ervaring. Voor alles moeten ze echter begrijpen wat een filosofische vraag onderscheidt van een gewone of een kennisvraag: filosofische vragen zetten je aan het denken en roepen discussie op. Bij de eerste lessen stonden verhalen over ervaringen van de kinderen centraal: woede, ruzie, iets mooi vinden, iets vinden en de vraag of dat dan van de vinder is, wat is natuur, leven en dood en – haast onvermijdelijk – religie. De filosofieles vond meestal plaats in de klas, de kinderen zaten in een kring en de leerkracht was vaak aanwezig bij de lessen.

Wennen! – Eerst oefenden de kinderen sociale skills (zoals luisteren en op je beurt wachten) en technische skills (zoals duidelijk en in volzinnen formuleren). De meeste leerlingen bleken filosoferen een interessante ervaring te vinden maar het uitblijven van een eenduidig antwoord frustreerde op den duur leerlingen. Sommigen wilden hun weerszin over zoveel nonsens niet overwinnen maar de meesten gingen mee in het proces.

Reflectie – Zodra de leerlingen de skills onder de knie hadden, werd begonnen met 'reflectie'. De leerlingen werden hiertoe aangemoedigd en gestimuleerd door de filosofiedocent, die vraagtekens plaatste bij de onder woorden

gebrachte en beargumenteerde inzichten, oordelen en ervaringen. Door samen te vatten, door te vragen, uit te dagen en standpunten tegenover elkaar te zetten en voorzichtig voor discussie vatbare conclusies voor te stellen, leidde de docent het gezamenlijke denkproces van de leerlingen in goede banen.

Bloemhof kampioen! – Op 16 april 2008 werd op school een debattraining gegeven. Hiermee werden de kinderen voorbereid op de debatwedstrijd op 13 mei in buurthuis Irene in Bloemhof, met het onderwerp kinderliteratuur. De deelnemers moesten een beargumenteerde visie geven op het boek dat ze hadden gelezen. Aan het debat deden de omliggende scholen mee: de Oversteek (groep 7 en 8: 26 leerlingen), de Theresiaschool (groep 7: 18 leerlingen), de Groeneweg (groep 7: 25 leerlingen), de Oranjeschool (groep 8: 21 leerlingen), de Sleutel (groep 8: 23 leerlingen) en de Bloemhof met 11 leerlingen uit groep 8. De groep had een jaar filosofieles gehad en eindigde als tweede in de debatwedstrijd.

Filosofielijn - opschalen van school naar buurt

Een van de plannen voor opschaling vanuit de filosofielijn is een weekend-school voor leerlingen en wijkjongeren, wellicht in samenwerking met de school voor vmbo Nieuw Zuid, naast de OBS Bloemhof. Maar er kan ook worden gedacht aan huiswerkklussen.

Maar wat we ook doen, altijd weer draait het erom het ambitieniveau van de kinderen vanuit zelfvertrouwen, verantwoordelijkheid en interesse te vergroten.

waardeschaal

BRON: RVS 2009

BUURT: ACTIEF BURGERSCHAP (COALITIES EN CO-PRODUCTIES)

RVS heeft in de afgelopen jaren regelmatig opgetreden als adviseur bij grote projecten op Zuid. Mede daardoor werd ook opschaling van schooltrajecten naar de buurt mogelijk. Deze buurttrajecten vormen een deel van een netwerk op een hogere schaal: Actief Burgerschap. Dit ligt in het verlengde van het traject Fysieke Integriteit. Co-producties richten zich vooral op jongeren en maatschappelijke organisaties in buurten. Actief Burgerschap is vanuit de school voor te bereiden in snuffelstages die later via beroeps- en maatschappelijke stages worden uitgewerkt. De trajecten op buurtschaal bieden aanhakingsmogelijkheden.

In het schooltraject worden partijen naar binnen gehaald, in het buurttraject treedt de school naar buiten. Intensivering van deze wisselwerking is de eerste stap op weg naar actief burgerschap.

Woorden als daden: traject Slinger Rotterdam Beursvloer

Doel van vrijwilligersbeweging Slinger Rotterdam is het versterken van de sociale betrokkenheid in de regio Rotterdam. Slinger Rotterdam bundelt daarvoor de krachten samen met professionele partners uit overheid, bedrijfsleven, de academische wereld en maatschappelijke organisaties. De beweging presenteert zich als Makelaar, Meedenker en Mediabureau. Op 23 april 2008 organiseerde Slinger Rotterdam een Beursvloermanifestatie in de Arminiuskerk in Rotterdam met als thema Rotterdam Vakmanstad/Skillcity. Hier werden maatschappelijke organisaties met concrete vragen om ondersteuning gekoppeld aan bedrijven die in het kader van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen tijd en expertise aanboden. De aanbiedingen varieerden van financiële injecties tot workshops, vrijwilligers, ambassadeurs en het maken van een videoclip. RVS verzorgde de conceptuele inbedding, de gedeelde coördinatie en de presentatie, met De Slinger, PWC en ING als backoffice. De beursvloer trok 260 bezoekers en werd afgesloten met een debat over maatschappelijke stages. Er werden 64 matches gerealiseerd.

De prijs die was verbonden aan de beursvloer – Schatkist 2008 – ging naar de Stichting I Believe in Oud-IJsselmonde. Via I Believe probeert oud-bokskampioen Ronald Hiwat jongeren met boklessen in IJsselmonde op het rechte pad te houden. Hij streeft er naar ook maaltijden te verzorgen in een goed geoutilleerde keuken boven de bokszaal. De Slingermanifestatie maakte dat mogelijk.

voortkrachtwikk
nkrachtwikk
voor en door
bewoners

woorden als steden
samenleving

Stel je
voor...

[Jouwe]

Jongere
Lossen
het op

- een nieuw concept voor het oplossen van overlastsituaties tussen jong en oud
- buurtbemiddeling door jongeren
- investeren in veiliger en prettiger samenleven in de wijk
- conflicten in kansen transformeren

voor bewoners en klanten van uw
deelgemeente of woningcorporatie

Woorden als daden: traject Jongeren lossen het op (JOLO)

Sinds 2007 is RVS in gesprek met JOLO, een organisatie voor jongerenbuurtbemiddeling. JOLO richt zich op jongeren van 11 t/m 21 jaar en wordt in diverse steden en deelgemeenten van Rotterdam uitgerold. RVS denkt mee over de opzet van methodische instrumenten en een opleidingstraject en ondersteunt de JOLO-projecten met presentaties.

Vanuit JOLO bemiddelen jongeren in overlastsituaties in de openbare ruimte. De aanpak van JOLO is zeer uitgesproken: geen kant-en-klare oplossingen maar hulp bij communicatie op zo'n manier dat de partijen er zelf kunnen uitkomen. De buurtmediatie is inmiddels uitgebreid met schoolmediatie.

JOLO toont hoe het skills van communicatieve vaardigheden doorwerkt.

De jongeren verhogen de kwaliteit van de publieke ruimte en spannen tegelijk ook een vangnet voor anderen. Hun verworven skills sterken hen zelf weer mentaal.

Enkele van de senior bemiddelaars ontwikkelen zich inmiddels economisch verder vanuit hun JOLO-activiteiten.

Woorden als daden: traject Sportcultuur op Zuid (Stadionpark)

In de periode 2007-2009 leverde RVS een beslissende bijdrage aan een integrale visie voor de spin-off van de grootschalige verbouwingen in het gebied rond het huidige Feyenoordstadion De Kuip: Stadionpark. In het voortraject van deze fysiek-economische ingreep werden zogenaamde 'labs' georganiseerd. Daarin werden bewoners, ondernemers, scholen en sportverenigingen op Zuid geïnformeerd over de ontwikkelingen, konden ze hun wensen kenbaar maken en eisen op tafel leggen op grond waarvan prioriteitenlijsten werden samengesteld. Deze bottom-up aanpak stelt communicatie en participatie voorop. Tijdens de eerste bijeenkomst stelde RVS voor om sport en cultuur te binden in een integrale sportcultuur. De achterliggende gedachte daarbij was het zorgvuldig open uitbouwen van een actieve leefstijl. Dat is een infrastructurele voorwaarde voor de reanimatie van de breedtesport op Zuid, maar ook een offensief tegen zwaarlijvigheid bij kinderen, jongeren en ouderen. De term co-mobiliteit werd geïntroduceerd om aan te geven dat er op alle gebieden – van samen sporten tot openbaar vervoer – een andere instelling nodig is. Een gezonde, groene stad creëren vergt een integraal opgezette sportcultuur op Zuid.

De ideeën uit de sportlabs zijn teruggebracht tot drie thema's:

- een actieve leefstijl: van actief bewegen tot sporten
- een sportieve schoolcarrière: talentontwikkeling in het voortgezet onderwijs
- fitness economie: werk voor de omwonenden

De basis van een sportcultuur is een actieve leefstijl: in beweging komen. Via geschoolde sportskills kunnen talenten een sportieve schoolcarrière volgen. De fitness economie die hier omheen ontstaat, stimuleert economische bedrijvigheid. De uitgewerkte thema's, ambities en projecten zijn begin 2009 in het eindrapport opgenomen.

Woorden als daden: traject Kijk op Zuid

De Stichting Kijk op Zuid (KOZ) is een initiatief van verschillende marktpartijen, waaronder Com Wonen, Dura Vermeer, Concire en Bouwfonds. De initiatiefnemers willen een bijdrage leveren aan de kwaliteit en het gebruik van de leefomgeving en de trots en het zelfbewustzijn van de bewoners van Zuid. KOZ wil nieuwe, betekenisvolle plekken creëren op Rotterdam Zuid. De beleving en het gebruik van architectuur staan centraal om de aantrekkingskracht van Zuid te vergroten. KOZ richt zich de eerste drie jaren op jongeren. Op dinsdag 13 oktober 2009 ging de door KOZ en AIR georganiseerde jongerenbiënnale YOUR CITY van start: Jongeren maken Zuid. De opmaat voor deze biënnale werd gevormd door twee manifestaties. RVS schreef het Plan van aanpak en zorgde samen met Concire in 2007 en 2008 voor de uitvoering.

Ruimte voor jongeren (14 december 2007) – Geef groepen een camera en vraag ze te filmen wat zij vinden van de openbare ruimte en de gebouwen waarmee zij te maken hebben. Vanuit die gedachte werden via jongerenwerkers elf uiteenlopende groepen jongens en meiden benadert – van kookmeiden tot scooterpimpers, van buurtbemiddelaars tot chillgroepen, van freerunners tot voetbalmeiden. Woningcorporatie Woonstad stelde de leegstaande drukkerij Van Zetten tussen de wijken Hillesluis en Vreewijk ter beschikking.

De resultaten werden door documentairemaker Rob Schröder ingekort tot tien minuten durende filmpjes en gepresenteerd in de Van Zettenfabriek. Zestig mensen, onder wie wijkbewoners, wethouders, wetenschappers en veel jongeren, bezochten de presentatie.

De spin off van deze manifestatie is groot. In overeenstemming met de inzet wordt de Van Zettenfabriek ontwikkeld als multifunctionele jongerenruimte. In 2009 is het proces in volle gang en werkt Woonstad aan de invulling.

De VPRO besloot een van de uitzendingen van Tegenlicht in de serie 'Jong zijn in ...' te wijden aan Rotterdam Zuid. Samen met Rob Schröder en RVS werkten jongerenwerkers en een van de jongeren uit Hillesluis het project uit. De uitzending was te zien op 10 november 2008 op Ned. 2.

Tags, Tracks & Traces (27 september 2008) – In 2008 ontwierp en organiseerde RVS het op urban sports (free running en atletiek) toegespitste evenement Tags, Tracks & Traces. Het evenement vond plaats in een leegstaande BMW-garage achter het Zuidplein in het Motorstraatgebied. Onder het motto 'Looking at the city through your feet' namen de jongeren voor een aantal uren bezit van het Motorstraatgebied. De gevierde Rotterdamse freerunner Action Hank organiseerde samen met de IJsselmondse freerunnersgroep een clinic voor ongeveer dertig freerunners.

Jongeren renden, sprongen en vlogen over de steigerconstructies. Je afzetten tegen je omgeving kreeg een nieuwe betekenis.

Patrick van Luijk, Nederlands kampioen op de 100 en 200 m en Olympisch finalist estafette, gaf het startschot voor de Losse Veter Mijl, die werd gelopen door jeugd uit de omliggende buurten.

Het evenement gaf niet alleen jongeren de kans om te laten zien hoe zij de stad gebruiken. Het bood ook de kans om de ontwikkelingspartners in het gebied te tonen dat jongeren de 'place makers' zijn, de toekomstige gebruikers, de toekomstige klanten van corporaties en ontwikkelaars.

MARKT: CULTUREEL ONDERNEMERSCHAP (AFRIKAANDERMARKT: DE MARKT VAN MORGEN)

PARTNERS

Stichting Freehouse (Jeanne van Heeswijk en Dennis Kaspori)

Kosmopolis Rotterdam (Liane van der Linden)

Pact op Zuid (Economische pijler)

Vestia Feijenoord (Adri Lesuis)

Freehouse

RVS werkt samen met de Stichting Freehouse. Freehouse legt zich samen met Kosmopolis, Pact op Zuid en Vestia toe op de verbetering van de Afrikaandermarkt. Freehouse is een model voor cultureel ondernemerschap, waarin ruimtes worden opgezet waar lokale ondernemers, jongeren, buurtbewoners en kunstenaars/ontwerpers samenkomen om kennis, ervaring en ideeën uit te wisselen. Die uitwisseling verbindt economisch en cultureel kapitaal. Dat versterkt de economische positie van de betrokkenen en maakt het culturele en het creatieve proces van bedenken en realiseren van nieuwe producten zichtbaar. Doel van Freehouse is het ontstaan van cultureel zelfbewustzijn in het gebied.

'Free House' of 'Freihaus' is een van oorsprong middeleeuwse model. Het biedt plaats aan groepen 'buitenstaanders' die niet beschikken over de gangbare middelen om deel te nemen aan het politieke en sociale leven, maar die wel actief zijn binnen een alternatieve economie. Zo wordt hun positieve bijdrage aan de publieke ruimte en de lokale cultuur erkend. In de actuele vorm hanteert Freehouse een gebiedsgerichte aanpak. De gerealiseerde cultuureconomische co-producties zijn altijd zichtbaar in het publieke domein en gekoppeld aan stageplaatsen. In deze co-producties ligt de meerwaarde voor de sociale samenhang van de wijk. Onderzocht is hoe dit model kan worden vertaald naar de actuele en lokale situatie van Rotterdam Zuid met het doel een impuls te geven aan de Afrikaandermarkt.

De toekomst van de markt

De Afrikaanderwijk maakt, net als veel andere wijken in Rotterdam Zuid, de komende jaren een grote transformatie door. De Afrikaandermarkt vormt iedere woensdag en zaterdag het hart van de wijk. Er staan dan zo'n 300 kramen met het meest 'exotische' aanbod van de stad. Maar het gaat niet goed met de markt: de omzet daalt, het assortiment krimpt, marktkooplui zoeken hun heil elders. Door het cultureel diverse en kleinschalige karakter kunnen de Afrikaanderwijk en -markt zich juist van de omringende wijken onderscheiden en

een meerwaarde voor het gebied vormen. Om de Afrikaandermarkt te maken tot een plek waar niet alleen unieke producten te koop zijn, maar waar ook een innovatieve culturele rijkdom te ervaren

is, ontwikkelden Freehouse en Kosmopolis Rotterdam een plan voor de toekomst van de markt. Uitgangspunt is het stimuleren van cultureel ondernemerschap en het versterken van de wijk als geheel. Lokale ondernemers

ontwikkelen in samenwerking met kunstenaars nieuwe producten en diensten. Na afloop van het traject moeten de ondernemers zelfstandig in staat zijn de producten te produceren en te verkopen. De nieuwe producten worden getest en afgestemd op de Afrikaandermarkt, ter versterking van het innovatieve culturele karakter dat deze markt in de toekomst zal krijgen.

Hoe kan de markt met zijn specifieke aanbod de gehele wijk profileren en hoe wordt het weer een ontmoetingsplek voor alle bewoners?

Samenwerking met het onderwijs

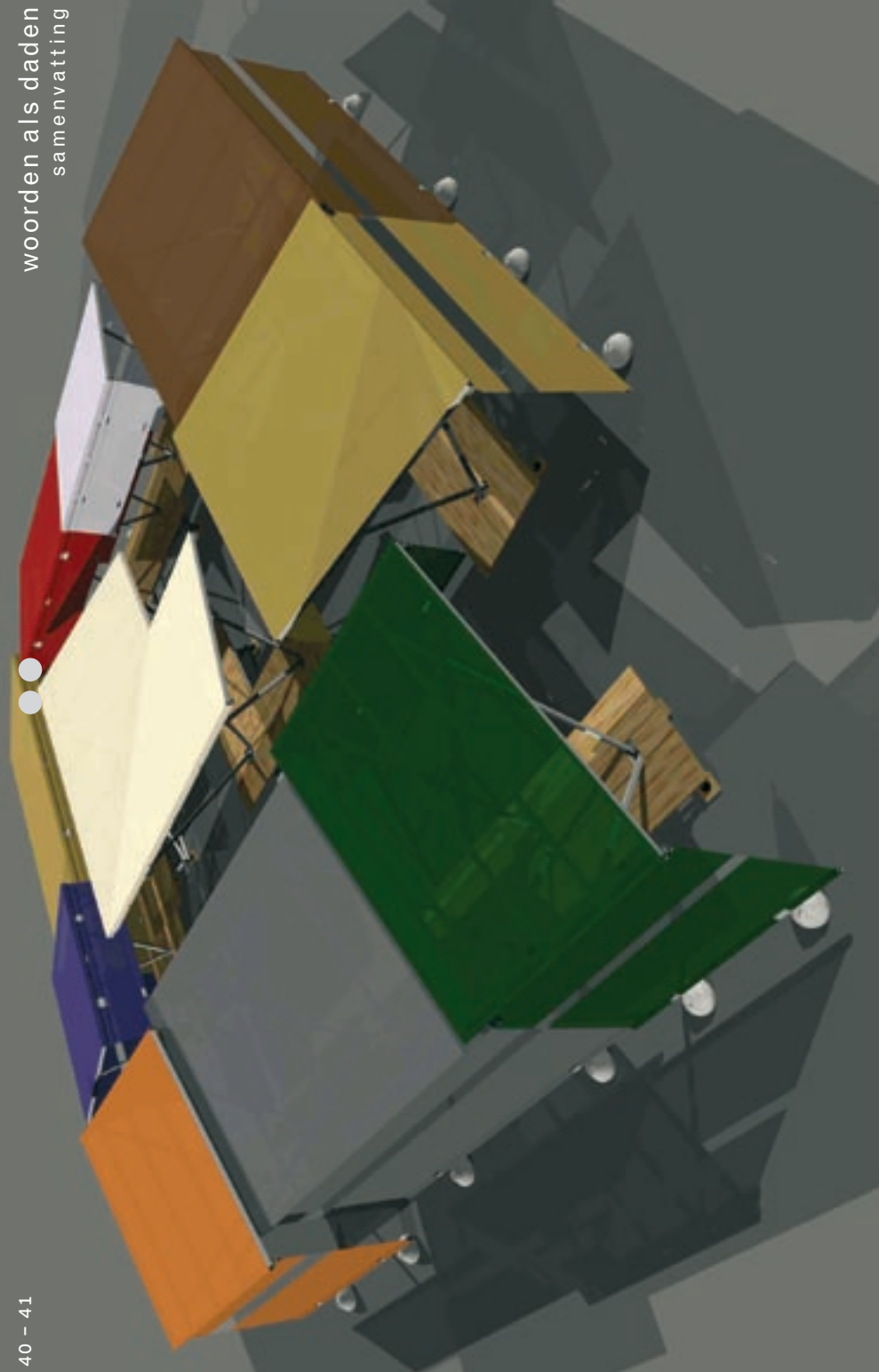
Via stagetrajecten en afspraken met ondernemers kunnen de branches Handel, Horeca, Techniek en Gezondheidszorg structureel aan de Afrikaandermarkt worden verbonden. Voor het versterken van de economische en sociaal-culturele ontwikkelingen wordt aangesloten op opleidingen op hbo- en universitair niveau. De inzet van studenten levert een waaier van activiteiten op die varieert van het schrijven van alternatieve bedrijfsplannen tot het daadwerkelijk ontwerpen en inrichten van marktstands.

Met onderwijs en werk als uitvalsbasis stimuleert dit traject cultureel zelfbewustzijn, het versterkt sociale samenhang en vergroot economische draagkracht. Het aanspreken van jongeren en ondernemers op hun vakbekwaamheid en op hun sociale, culturele en communicatieve vaardigheden creëert een levendig publiek domein. In laatste instantie focust RVS/Freehouse dus op het ontwikkelen van een breed gedragen en integraal idee over samenleven in de buurt.

De eerste fase

Het traject begon met een gericht onderzoek naar mogelijke co-producties op het vlak van cultureel ondernemerschap. Voor het ontwikkelen van een programmering werden gesprekken gevoerd met betrokken ondernemers, markt-kooplui, culturele producenten, maatschappelijke dienstverleningsorganisaties en beleidsmakers en uitvoerders. Zo werd het economisch, sociaal en cultureel kapitaal in de Afrikaanderwijk in kaart gebracht. Met kleine ingrepen werden mogelijke veranderingen getest. Duidelijk werd dat een kritische evaluatie van het huidige beleid en de regelgeving rondom markten in het algemeen noodzakelijk is en welke wettelijke en ruimtelijke aanpassingen er gedaan moeten worden.

Op de markt is het niet toegestaan een naai- en verstelservice te combineren met een kledingkraam of fruitsalade te maken in een groentekraam.

Prototypes

Typologisch: van zoek tot braderie – Belangrijke inspiratiebronnen voor de verdere uitwerking van de marktsetting vormen de talrijke voorbeelden voor plekken op aarde met ambulante en tijdelijke handel. Zo is in de Arabische wereld, naast de kasbah, de zoek een economisch en sociaal-cultureel knooppunt in de grote stad. In de zoek zijn zowel winkels als werkplaatsen. Een ander voorbeeld is de Aziatische Pasar Malam die fungeert als tijdelijk wijkrestaurant. Maar er zijn ook Nederlandse voorbeelden, zoals braderieën waar particulieren hun spullen verkopen. In het onderzoek worden allerlei vormen gecombineerd tot een nieuwe markt die past bij de locatie en bij het profiel van de wijk.

Een mooie presentatie van producten stimuleert de verkoop. Daarom hebben drie kunstenaars - Dré Wapenaar, Jeroen Kooijmans en Hugo Timmermans - in opdracht van Freehouse prototypes voor nieuwe marktkramen uitgewerkt. De kramen kunnen worden open- en dichtgeklapt al naar gelang de behoefte aan meer of minder oppervlakte en/of openheid. Met elkaar gecombineerd kunnen de kramen een groot overdekt terrein vormen, waardoor bijvoorbeeld terrassen ontstaan. Het ontwerp is gebaseerd op wensen van marktzoekers uit verschillende branches en houdt rekening met zowel de vernieuwing van de Afrikaan-dermarkt als met toekomstige veranderingen van de Europese regelgeving.

Economisch: producten en diensten – Culturele producenten en maatschappelijke dienstverleners uit de buurt kunnen de markt als platform gebruiken. Co-producties verweven en versterken economisch, cultureel en sociaal kapitaal. Maatschappelijk actieve organisaties kunnen hun diensten op de markt aanbieden. Zo wordt de markt een laboratorium voor ondernemerschap, cultuurproductie en dienstverlening. Een laatste slag wordt gemaakt wanneer de markt een fysiek knooppunt wordt in het net van kleinschalige winkelruimtes in de wijk.

Co-productie: Ondernemende vrouwen geven een kookdemonstratie bij een kraam waar de ingrediënten te koop zijn.

Programmatisch: economisch, cultureel en maatschappelijk – De marktdagen hebben tijdens dit traject een experimenteel karakter, zowel qua vormgeving als qua samenstelling en thema. Verschillende vormen van handel en diensten worden gecombineerd met culturele uitingen met een breder aanbod dan 'normale' markten, met plekken waar bezoekers kunnen meedoen aan activiteiten of gewoon rustig een hapje eten of luisteren naar muziek. Om de culturele dimensie te versterken, kunnen groepen uit de wijk op gezette tijden hun culturele producten op de markt uitbaten. Van handwerk- en naaiclubs tot de jonge ondernemers van de Creative Factory. Een wijkgeoriënteerde 'rijdende rechter' of mediator kan een plek krijgen op de markt, een belastingadviseur kan er advies geven. Door deze verschillende programma's groeit de markt uit tot een ontmoetingsplatform voor de wijk.

Op de huidige marktdagen worden bestaande voorbeelden en nieuw te ontwikkelen prototypes gecombineerd. Er komt er een centrale ruimte met tafels om op de markt gekocht eten te kunnen opeten. En een stand waar particulieren en kleine ondernemers producten uit de wijk verkopen. Hiermee worden ondernemingsvormen met hoog en laag risico in de praktijk op hun effecten bekeken.

Sterke lokale productie

Drie trajecten zijn gericht op het stimuleren van de lokale culturele productie.

Suit It Yourself – Samen met vrouwen van actieve naai- en handwerkgroepen ontwikkelt en produceert Cindy van den Bremen een serie eenvoudig zelf te maken kledingstukken en accessoires. Het materiaal wordt gekocht op de Afrikaandermarkt. Maandelijks worden nieuwe patronen ontwikkeld waarmee de stoffen en fournituren van de Afrikaandermarkt door eenieder in een handomdraai 'fashionable' te maken zijn. De patronen liggen bij diverse stofkramen en de kledingstukken en accessoires worden in een eigen, door de vrouwen zelf gerunde kraam verkocht. Behalve op de markt zijn de spullen ook op andere plekken in en buiten Rotterdam te koop. Ze vervullen een voorbeeldfunctie omdat ze uitdrukking geven aan de collectieve culturele productie van vrouwen in de Afrikaanderwijk.

Lucky Mi Fortune Cooking – In dit project werkt kunstenaar en food designer Debra Solomon samen met restaurants, supermarkten, toko's en snackbars aan een collectief restaurant waarvoor nieuwe interculturele recepten worden ontwikkeld. De ingrediënten worden in het gebied gekocht en klaargemaakt door lokale ondernemers en koks. Solomon nodigt hen uit hun vaardigheden te gebruiken om het assortiment te verbreden, van de ontwikkeling van gemberbier en siropen tot de presentatie van een Turkse kroket. Mbo-studenten ondersteunen het project met onderzoek en helpen heel praktisch met de voorbereidingen en de bediening. De recepten zijn verkrijgbaar in een speciaal ontwikkeld LMFC-snacklaboratorium: een rijdende keuken die ook buiten Rotterdam te vinden fungeert als ambassadeur van de culturele en culinaire rijkdom van de Afrikaanderwijk.

MWFH – In dit project baseerde modeontwerpster Marga Weimans in samenwerking met Freehouse haar nieuwste modecollectie op de Afrikaanderwijk. In de ontwerpen komen beeldelementen terug uit de wijk: typisch architectonische structuren, fragmenten ontleend aan kenmerkende interieurs, traditionele decoraties en op de markt verkrijgbare sieraden en stoffen. De collectie werd gemaakt met behulp van lokale naaiateliers. Naast de haute-couturecollectie die op 27 januari 2009 in Parijs werd geshowd, maakte Weimans een draagbare collectie die op de Afrikaandermarkt verkrijgbaar is. Weimans' atelier bevindt zich in de wijk en haar ambitie is om in de wijk een modehuis te vestigen van waaruit wordt samengewerkt met lokale productiegroepen.

uitvoering 1:1 model

vouwkraam
Jeroen Kooijmans &
Hugo Timmermans

rotterdam zoek
Dre Wapenaar

AFRIKAANDERMARKT

april 2008

mei 2009

onderzoek
mapping
interviews

idee-ontwikkeling
i.s.m. stakeholders
& stuurgroep

differentiatie
typologisch
economisch
programmatisch

BRON: BVS

De Markt van Morgen: een maquette met een schaal van 1:1

Op 6 en 7 juni 2009 vonden op het Afrikaanderplein twee 'speciale' marktdagen plaats. De schaal 1:1 maquette was als het ware het verslag van het onderzoekstraject naar de positie en de mogelijkheden van de markt. Het doel van de marktdagen was tweeledig:

1. zichtbaar maken van mogelijke oplossingen voor de huidige problemen
2. uitwerken van een nieuwe richting die meer aansluit bij de toekomstige Afrikaanderwijk.

Zaterdag 6 juni: een 'gewone' marktdag, waar samenwerking met de huidige marktkooplui werd gecombineerd met nieuwe initiatieven. Er was te zien wat en hoe er door middel van branchering en nieuwe producten te verbeteren is. Ook werd duidelijk dat het huidige beleid en de regelgeving rond markten moet worden aangepast om ruimte te bieden aan nieuwe vormen.

Zondag 7 juni: een niet zo 'gewone' marktdag. Het ideaal voor de toekomst werd 'live' geschetst met meer aandacht voor andere soorten waren, diensten en culturele uitingen, nieuwe marktkramen, een andere inrichting van de markt, breder gebruik van de beschikbare ruimte en een breder aanbod met biologische producten uit de wijk. Standwerkers en marktredenaars gaven hun mening over ontwikkelingen in de wijk. Tijdens het slotdebat maakten de portefeuillehouder van de deelgemeente Feijenoord, de voorzitter van de ondernemersvereniging van marktkooplui, Stadstoezicht en het OBR afspraken om verder te praten.

STAD: ECO³ DUURZAAMHEID OP STADSNIVEAU (DISCOURS EN RESEARCH)

Vanuit de school, de buurt en de markt worden de netwerkinzichten van RVS naar de stad opgeschaald. Van de VIDI kernbegrippen vormt duurzaamheid de basis van de integrale visie. Deze duurzaamheid is niet alleen fysiek, maar ook sociaal en mentaal zoals bij Fysieke Integriteit. Er is sprake van een Eco³ visie: een drievoudige ecologie. RVS adviseert vanuit deze inzichten instellingen en organisaties. Zo is het concept Rotterdam Vakmanstad/Skillcity de afgelopen vijf jaren bij private partijen, wooncorporaties, welzijnsinstellingen, deelgemeenteraden en gemeentelijke diensten voorgelegd en ingezet. Het bekijken van Rotterdamse problemen vanuit de RVS netwerk/traject/knoopvisie levert vaak nieuwe aanknopingspunten voor beleid op. In eerste instantie vormden jeugdproblematiek en ondernemerschap de uitgangspunten van de RVS aanpak. Maar heroriëntering vanuit met elkaar samenhangende tactische interactievelden maakte de strategische visie op meer vlakken bruikbaar. De meest voor de hand liggende en voor RVS meest omvattende coalities zijn die op het terrein van de duurzaamheidsproblematiek. Om deze inzichten te verdiepen zijn contacten gelegd met het aan de Erasmus Universiteit Rotterdam gevestigde Dutch Research Institute for Transition (DRIFT). Verder zijn activiteiten ontplooid op de gebieden research, mobiliteit en zorg.

Vakmanstad/Research: het Pact compact in kaart gebracht

In 2007 bleek dat er weinig inzicht was in de groeiende samenhang van Pact-op-Zuid-projecten. De kritiek dat het Pact niets nieuws zou toevoegen, moest het hoofd worden geboden. In maart 2007 stelde RVS voor om de gelaagde en gefaseerde complexiteit van de gerealiseerde en nog te realiseren projecten van het Pact per jaar helder in kaart te brengen. Het eerste resultaat werd in oktober 2008 opgenomen in het jaarbericht. In 2009 werd een nieuwe, uitgebreidere kaart gemaakt.

Vakmanstad/Mobiliteit: co-mobiliteit

Duurzaamheid en mobiliteit zijn cruciale concepten voor Rotterdam Vakmanstad/Skillcity. RVS kritiseert onze overtrokken automobiliteit in de stad en biedt met het concept 'co-mobiliteit' of commobiliteit een andere aanpak. Zo sprak RVS in maart 2008 met het lectoraat Stedelijke Infrastructuur & Mobiliteit aan de Hogeschool Rotterdam en met Kenniscentrum TransUrban over een nieuw mobiliteitsondernemerschap. Het onderzoek is gericht op kleinschalige mobiliteitsdiensten die mensen individueel of in kleine groepjes vervoeren over korte afstanden. Creatief en individueel ondernemerschap kan werkgelegenheid voor laagopgeleiden

opleveren en zo meer emancipatie- en participatiemogelijkheden creëren. Dennis Kaspori van RVS is concreet aan de slag gegaan met het scooterproject Freewheelers, dat eerder werd ontwikkeld in het gebouw van de Raad van Arbeid in Rotterdam Centrum, en nu ook is gekoppeld aan de activiteiten op het Afrikaanderplein. Freewheelers werkt aan een stedenbouwkundige analyse van Rotterdam om te zoeken naar mogelijkheden en kansen van dergelijke mobiliteitsdiensten.

Vakmanstad/Zorg: Welzijn of niet zijn

RVS adviseerde de deelgemeente IJsselmonde over ontwerp en uitrol van de WMO-pilot die in 2009-2010 wordt uitgevoerd. De inbreng van RVS lag met name op het vlak van netwerkdenken: het vermogen relaties te leggen en te kunnen onderhouden. Voor een effectieve omslag van aanbodgerichte naar vraaggestuurde zorg wordt van zowel de hulpverlener als de hulpvrager een andere houding verwacht. In een aantal sessies met de frontlinewerkers is deze visie inzichtelijk gemaakt.

In opdracht van de dienst SoZaWe is in de eerste helft van 2008 de zorgvisie van RVS ('Van rollator naar relatie') gepresenteerd aan welzijns-, vrijwilligers- en mantelzorgorganisaties.

REFLECTIE: DENKWERK ACHTER DE VISIE

Visie, samenhang en focus

De succesvolle uitwerking van de verschillende trajecten zou uiteraard niet mogelijk zijn geweest zonder heel veel gesprekken met betrokken partijen en denkwerk. Ook in de operationele uitvoering werd voortdurend met iedereen doorgedacht. Er moesten immers antwoorden komen op vragen als: Waarom zetten we dit project op? Met wie doen we dat? Hoe kunnen de beoogde coalities meerwaarde krijgen? En hoe groot is die meerwaarde als we deze verbinding aangaan? Al dit denkwerk leidde tot tactische en strategische inzichten die maatgevend waren voor de praktische uitvoering. Het denkwerk bracht visie, samenhang en uiteindelijk focus.

RVS stuurt niet aan op aanscherping en/of uitbreiding van het bestaande (en beladen) integratiebeleid, maar op integrale heroriëntatie. Eigenlijk zijn de gezamenlijke inspanningen zelf al een vorm van integratie. Integratie valt dan, evenals emancipatie, voor RVS samen met communicatie en participatie: hoe serieus nemen wij onszelf en anderen in wat wij willen en kunnen?

Alles begint met taalvaardigheid, maar er is meer

Voor daadwerkelijke maatschappelijke participatie zijn communicatieve, sociale en culturele vaardigheden of skills nodig. Taalvaardigheid is een eerste vereiste: hoe zouden wij onze ideeën, wensen en plannen op elkaar kunnen afstemmen, als wij elkaar niet begrijpen en elkaar niet serieus nemen? Hoe zouden (de vertegenwoordigers van) schooljeugd, buurthuizen, marktkooplui en ondernemers tot interacties en transacties kunnen komen, als zij elkaar niet verstaan? Maar dit geeft al aan dat het om meer gaat dan taalvaardigheid. We moeten ook snappen hoe de ander denkt, welke denkbeelden de ander heeft.

Het mensbeeld: achter je identiteit komen

Het mensbeeld achter RVS is relationeel: individuen zijn altijd uniek, maar zij komen pas tot hun recht in het samen leven en samen werken met anderen. Zodra je serieus wordt genomen begint het gesprek. Inzicht in menselijke motieven begint bij een inzicht in de relaties die met anderen worden onderhouden. Identiteit is voor RVS vooral een open groepsproces dat zich steeds meer vertakt. Als je echt achter iemands identiteit probeert te komen, kom je uiteindelijk terecht bij netwerken: opvoeding, onderwijs, verenigingen, clubs, werk, kerk, website, enzovoort. Daarom gaat de strategische visie uit van netwerken en wordt tactische samenhang gezocht in interactievelden.

Opdracht:

Pact op Zuid: Ditty Blom

© 2009 Henk Oosterling

Tekst en eindredactie:

Henk Oosterling

Tekstbewerking:

Tineke Overbosch en Jan Daan Hillen

Vormgeving:

Paul Stoute

Foto's:

Sanne Donders (p. 38),

Ralph van Meijgaard (p. 20)

Joop Reijngoud (omslag, p. 10, 34)

RVS (p. 14, 18, 22, 24, 28, 44)

Rob Schröder (binnenzijde achterflap)

Kaarten:

Google maps

Druk:

Veenman Drukkers

Money for food - for thought - for kids

30 lunches, 4x per week, voor 1 kind.

Dat kost 29,90 euro. Geen geld voor

zoveel toegevoegde waarde. Koop

het boek *Woorden als daden - of meer*

boeken - en sponsore het keuken-

restaurant. Stort € 29,90 of een

veelvoud op: bankrekening: 139036350

t.n.v. Stichting BOOR te Rotterdam

o.v.v: sponsorgeld obs Bloemhof.

Stuur een verzendmail naar:

info@bhof.nl

Uitgave van Programmabureau Pact op Zuid

Wevershoekstraat 380-388

3083 CZ Rotterdam

t 010 4173460

e-mail info@pactopzuid.info

www.pactopzuid.info

